

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки України

Національний університет водного господарства та природокористування

Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту

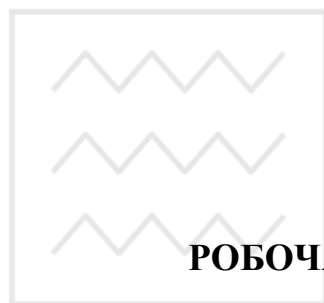
Кафедра економіки підприємства

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної,
методичної та виховної роботи

_____ О.А. Лагоднюк

“ ____ ” _____ 2017 р.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

06-01-23

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Потенціал і розвиток підприємства

Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

(інтегровані плани)

Рівне – 2017 р.

Робоча програма «Потенціал і розвиток підприємства» для студентів за спеціальністю 076 « Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». – Рівне: НУВГП, 2017. – 13 с.

Розробник: Подлевська О.М, к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри економіки підприємства

Протокол від «16» грудня 2016 року № 3

Завідувач кафедри економіки підприємства

«16» грудня 2016 року _____ (Н.Б. Кушнір)

Схвалено методичною комісією НУВГП за спеціальністю 076
«Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Протокол від «16» березня 2017 року № 7

«16» березня 2017 року Голова комісії _____ (Т.В. Кузнецова)

© Подлевська О.М., 2017 рік

© НУВГП, 2017 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма (інтегровані плани) навчання	заочна форма (інтегровані плани) навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань 0501 “Економіка і підприємництво”		
Модулів – 2	спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: –		Семестр	
Загальна кількість годин – 120		1-й	1-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 30 Самостійної роботи студента – 90	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	16 год.	2 год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	8 год.
		Лабораторні	
		–	–
		Самостійна робота	
		90 год.	110 год.
Індивідуальні завдання: –			
		Вид контролю: екзамен	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 35 % до 65 %.

для заочної форми навчання – 6% до 94 %.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Основною метою вивчення навчальної дисципліни „Потенціал і розвиток підприємства” є засвоєння понятійного апарату, методології і прикладного інструментарію оцінювання ринкової вартості потенціалу підприємства та його структурних елементів; набуття знань про закономірності, принципи та особливості формування, розвитку, конкурентоспроможності потенціалу підприємства як збалансованого інтегрованого утворення.

Головні **завдання** вивчення дисципліни:

- забезпечення знань студентів щодо теоретичних основ господарювання підприємства;
- вивчення питань сутності та складу потенціалу підприємства, його структуризації та формування;
- обґрунтування конкурентоспроможності потенціалу; її оцінювання та стратегічного аналізу;
- оволодіння знаннями про концепцію вартісної оцінки потенціалу підприємства з урахуванням вартості його матеріальних (майнових) та нематеріальних елементів.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми спеціальності 076 "Підприємництво, торгівля та біржова діяльність" студенти повинні :

ЗНАТИ:

- основні поняття та наукові основи дисципліни;
- опанувати новітні теоретичні підходи до формування та прикладний інструментарій оцінки потенціалу сучасних підприємств;
- основи ринкової економіки стосовно закономірностей, принципів і особливостей формування, розвитку та оцінювання потенціалу;
- ознайомлення з головними концептуальними поняттями, методами та підходами, які використовують у вітчизняній та міжнародній практиці при оцінюванні потенціалу підприємства;
- найважливіші чинники і критерії, які враховуються при оцінюванні потенціалу підприємства;
- удосконалення процесів прийняття рішень при удосконаленні структури потенціалу підприємства.

УМІТИ:

- використання у процесі господарської діяльності конкретних форм прояву економічних законів і закономірностей функціонування і розвитку потенціалу підприємства;
- виробити практичні навички щодо процедур, прийомів і методів, які застосовуються в процесі оцінювання вартості підприємства як основної характеристики його потенціалу;
- сформулювати правильне економічне мислення у прийнятті рішень щодо підвищення конкурентоспроможності потенціалу підприємства;
- ознайомитися з методичним інструментарієм оцінювання окремих складових

потенціалу підприємства;

- аналізувати сучасні проблеми соціально-економічного розвитку підприємництва;
- визначати наслідки впливу рішень на розвиток потенціалу підприємства.

3. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ОЦІНЮВАННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Тема 1. Сутнісна характеристика потенціалу підприємства

Предмет, завдання та зміст дисципліни „Потенціал і розвиток підприємства” та її роль у формуванні економічного мислення у студентів в теоретичному забезпеченні господарської діяльності підприємства.

Основні завдання навчальної дисципліни, об’єкт вивчення дисципліни. Наукова сутність поняття «потенціал», генезис його становлення та використання в економічних дослідженнях і бізнес-практиці. Теоретичне позиціонування категорії «потенціал підприємства» у системі наукових понять. Основні підходи до вивчення потенціалу підприємства: їхні переваги та недоліки за конкретних умов застосування.

Тема 2. Структура і графоаналітична модель потенціалу підприємства

Основні типи структуризації потенціалу підприємства. Визначення та взаємозв’язок об’єктних і суб’єктних складових потенціалу підприємства.

Сутнісно-змістовна характеристика об’єктних складових потенціалу підприємства. Виробничий потенціал підприємства, його елементна структура. Сутнісно-змістовна характеристика суб’єктних складових потенціалу підприємства.

Методологічні основи використання графоаналітичної технології для дослідження потенціалу сучасних підприємств. Функціональна класифікація бізнесу як передумова побудови графоаналітичних моделей потенціалу підприємств. Алгоритм графоаналітичної оцінки потенціалу підприємства.

Тема 3. Формування потенціалу підприємства: поняття і загальна модель

Визначення процесів формування та розвитку потенціалу сучасних підприємств.

Загальнотеоретична модель формування потенціалу підприємства. Основні типи закономірностей формування потенціалу підприємства: формуючі та регулюючі. Виділення та аналіз домінуючого чинника розвитку підприємства як основи управління процесами формування його потенціалу.

Сучасні тенденції формування потенціалу підприємств.

Тема 4. Особливості формування виробничого потенціалу підприємства

Поняття «виробничий потенціал підприємства» та особливості його формування. Основні типи сегментування сучасних сфер бізнесу: галузевий та ресурсний

розподіли.

Особливості структури потенціалу підприємств залежно від галузевої специфіки. Особливості формування потенціалу підприємств добувної (гірничорудної, вугільної, нафтогазової), металургійної (чорної, кольорової), хімічної, легкої промисловості, машинобудівних та енергогенеруючих компаній, будівельних, сільськогосподарських та транспортних організацій.

Тема 5. Конкурентоспроможність потенціалу підприємства

Взаємозв'язок економічних категорій: ринок, конкуренція, конкурентоспроможність і потенціал підприємства. Рівні та особливості прояву конкурентоспроможності потенціалу підприємства.

Методологія оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства: принципи та підходи. Класифікація методів оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства.

Стратегічний аналіз конкурентоспроможності потенціалу підприємства.

Прикладні методики оцінки конкурентоспроможності потенціалу підприємства.

Тема 6. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання потенціалу підприємства

Мета і завдання вартісної оцінки потенціалу підприємства. Загальна класифікація методів оцінювання потенціалу підприємства. Три основні теоретичні концепції оцінювання потенціалу підприємства: результатна (дохідна), ресурсна (витратна) та ринкова (порівняльна); їх специфічні особливості.

Загальна характеристика витратних методів оцінювання та особливостей їх використання за сучасних умов господарювання.

Загальна методологія порівняльних методів оцінювання.

Загальна характеристика результатних методів для оцінювання потенціалу підприємства.

Економічна логіка побудови та розрахунку коефіцієнта капіталізації.

Порівняльна характеристика переваг і недоліків різних підходів до оцінювання вартості потенціалу підприємства.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА ТА ОЦІНЮВАННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 7. Оцінювання вартості земельної ділянки, будівель і споруд

Основні передумови визнання земельних ділянок та об'єктів нерухомості частиною потенціалу підприємства згідно з ресурсним та організаційно-функціональним підходами. Принципи визначення вартості земельної ділянки та об'єктів нерухомості.

Базові методичні підходи до оцінювання вартості земельних ділянок. Види земельної ренти.

Класифікація об'єктів нерухомості у цілях оцінки. Змістова характеристика методів оцінювання об'єктів нерухомості. Особливості використання різних методів

оцінювання об'єктів нерухомості за сучасних умов діяльності.

Тема 8. Нематеріальні активи підприємства і методи їх оцінювання

Основні економічні властивості нематеріальних активів як складової потенціалу підприємства. Класифікація нематеріальних активів. Процес перетворення продукту інтелектуальної праці в нематеріальний актив.

Методологія оцінювання вартості нематеріальних активів підприємства. Методи оцінювання вартості потенціалу нематеріальних активів та особливості їх використання за сучасних умов господарювання.

Тема 9. Трудовий потенціал підприємства та його оцінювання

Визначення поняття «трудовий потенціал. Мета, цілі та завдання оцінювання трудового потенціалу в господарській практиці. Трудовий потенціал працівника і характеристика окремих його складових. Основні складові трудового потенціалу підприємства.

Загальна логіка оцінювання вартості трудового потенціалу. Модель оцінювання трудового потенціалу технологічного персоналу підприємства.

Витратні методики вартісної оцінки трудового потенціалу. Методики порівняльної оцінки потенціалу підприємства. Коефіцієнтна методика оцінки трудового потенціалу підприємства. Результатна оцінка потенціалу управлінського та технологічного персоналу.

Тема 10. Оцінювання вартості бізнесу

Визначення поняття «вартість бізнесу». Структурно-логічний алгоритм оцінювання вартості бізнесу. Витратні, порівняльні та результатні методи оцінювання вартості бізнесу: їх сутність та особливості практичного використання.

Метод прямої капіталізації: ключові особливості та алгоритм визначення.

Метод мультиплікаторів: різновиди мультиплікаторів та їх використання в оціночній практиці. Основні методи аналізу бізнесу з метою оцінки його вартості.

Тема 11. Прикладні аспекти оцінювання потенціалу підприємства

Моніторинг поточних можливостей підприємства. Базові принципи організації моніторингу. Процес організації моніторингу поточних можливостей. Загальна класифікація принципів оцінювання вартості потенціалу підприємства. Сутнісно-змістовна характеристика принципів оцінювання, які базуються на уявленнях користувача. Розкриття принципів оцінювання, пов'язаних з ринковим середовищем. Принципи, пов'язані з земельною ділянкою, будинками та спорудами. Принцип найліпшого і найефективнішого використання як єдиний базис інтегральної оцінювання потенціалу підприємства.

Тема 12. Розвиток підприємства: зміст, сучасні концепції та передумови

Концептуальні підходи до визначення категорії “розвиток підприємства”. Еволюційна та революційна концепції розвитку підприємств. Діалектика розвитку підприємства. Умови розвитку підприємства.

Критерії вибору та особливості застосування перспективних моделей розвитку потенціалу виробничо-комерційних систем.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма (інтегрована)					Заочна форма (інтегрована)				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		Л	П	ІР	СР		Л	П	ІР	СР
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1.										
Змістовий модуль 1. Сутнісна характеристика потенціалу підприємства та оцінювання його конкурентоспроможності										
Тема 1. Сутнісна характеристика потенціалу підприємства	9	1	1		7	6	1		-	5
Тема 2. Структура і графоаналітична модель потенціалу підприємства	10	1	1	-	8	11	-	1	-	10
Тема 3. Формування потенціалу підприємства: поняття і загальна модель	11	2	1	-	8	12	1	1	-	10
Тема 4. Особливості формування виробничого потенціалу підприємства	9	1	1	-	7	11	-	1	-	10
Тема 5. Конкурентоспроможність потенціалу підприємства	12	2	2	-	8	11	-	1	-	10
Тема 6. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання потенціалу підприємства	9	1	1	-	7	10	-		-	10
Разом за змістовим модулем 1	60	8	7	-	45	61	2	4	-	55
Модуль 2.										
Змістовий модуль 2. Розвиток підприємства та оцінювання ринкової вартості потенціалу підприємства										
Тема 7. Оцінювання вартості земельної ділянки, будівель і споруд	12,5	2	1,5	-	9	13	-	1	-	12
Тема 8. Нематеріальні активи підприємства і методи їх оцінювання	12,5	2	1,5	-	9	13	-	1	-	12
Тема 9. Трудовий потенціал підприємства та його оцінювання	11	1	1	-	9	11	-	1	-	10

Тема 10. Оцінювання вартості бізнесу підприємства	12,5	2	1,5	-	9	12	-	1	-	11
Тема 11. Прикладні аспекти оцінювання потенціалу підприємства	11,5	1	1,5	-	9	10	-	-	-	10
Разом за змістовим модулем 2	60	8	7	-	45	59	-	4	-	55
Усього годин	120	16	14	-	90	120	2	8	-	110

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма (інтегровані плани) навчання	заочна форма (інтегровані плани) навчання
1	2	3	4
1.	Тема 1. Сутнісна характеристика потенціалу підприємства	1	-
2.	Тема 2. Структура і графоаналітична модель потенціалу підприємства	1	1
3.	Тема 3. Формування потенціалу підприємства: поняття і загальна модель	1	1
4.	Тема 4. Особливості формування виробничого потенціалу підприємства	1	1
5.	Тема 5. Конкурентоспроможність потенціалу підприємства	2	1
6.	Тема 6. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання потенціалу підприємства	1	-
7.	Тема 7. Оцінювання вартості земельної ділянки, будівель і споруд	1,5	1
8.	Тема 8. Нематеріальні активи підприємства і методи їх оцінювання	1,5	1
9.	Тема 9. Трудовий потенціал підприємства та його оцінювання	1	1
10.	Тема 10. Оцінювання вартості бізнесу	1,5	1
11.	Тема 11. Прикладні аспекти оцінювання потенціалу підприємства	1,5	-
	Разом	14	8

6. Самостійна робота

Розподіл годин самостійної роботи для студентів денної форми (інтегровані плани) навчання:

Підготовка до аудиторних занять – 0,5 год*30=15 год

Підготовка до контрольних заходів – 6 год. на 1 кредит = $6 * 4 = 24$ год

Опрацювання окремих тем програми або їх частин, які не викладаються на лекціях - $90-15-24=51$ год

Розподіл годин самостійної роботи для студентів заочної форми (інтегровані плани) навчання:

Підготовка до аудиторних занять – $0,5 \text{ год} * 8 = 4$ год

Підготовка до контрольних заходів – 6 год. на 1 кредит = $6 * 4 = 24$ год

Опрацювання окремих тем програми або їх частин, які не викладаються на лекціях - $110-4-24=82$ год

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма (інтегровані плани) навчання	заочна форма (інтегровані плани) навчання
1	2	3	4
1.	Тема 1. Сутнісна характеристика потенціалу підприємства	4	7
2.	Тема 2. Структура і графоаналітична модель потенціалу підприємства	5	8
3.	Тема 3. Формування потенціалу підприємства: поняття і загальна модель	5	7
4.	Тема 4. Особливості формування виробничого потенціалу підприємства	5	7
5.	Тема 5. Конкурентоспроможність потенціалу підприємства	5	8
6.	Тема 6. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання потенціалу підприємства	4	7
7.	Тема 7. Оцінювання вартості земельної ділянки, будівель і споруд	5	8
8.	Тема 8. Нематеріальні активи підприємства і методи їх оцінювання	5	7
9.	Тема 9. Трудовий потенціал підприємства та його оцінювання	5	8
10.	Тема 10. Оцінювання вартості бізнесу	5	8
11.	Тема 11. Прикладні аспекти оцінювання потенціалу підприємства	3	7
	Разом	51	82

7. Методи навчання

Під час лекційного курсу застосовується слайдова презентація (у програмі «Microsoft Power Point»), роздатковий матеріал, ілюстраційні матеріали та схеми.

На практичних заняттях:

- використовується роздатковий матеріал (наочність) для формування у студентів системного мислення, розвитку пам'яті;
- проводиться дискусійне обговорення проблемних питань;
- задаються провокаційні питання;
- розв'язання задач та кейсів, ситуаційних завдань.

8. Методи контролю

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться в письмовій формі. Контрольні завдання за змістовим модулем включають теоретичні питання, тестові питання та практичні задачі.

Контроль самостійної роботи проводиться:

- з лекційного матеріалу – шляхом перевірки конспектів;
- з практичних занять – на основі перевірки виконаних завдань.

Підсумковий контроль знань відбувається на екзамені у письмовій формі у вигляді екзаменаційних завдань, які включають: теоретичну частину – питання та 20 тестів (одна правильна відповідь з чотирьох запропонованих); практичну частину – задачу. Усі форми контролю включено до 100-бальної шкали оцінки.

Оцінювання результатів поточної роботи (завдань, що виконуються на практичних заняттях, результати самостійної роботи студентів) проводиться за такими критеріями:

1. Розрахункові завдання, задачі, лабораторні роботи (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленням до цілого числа):

0 % – завдання не виконано;

40% – завдання виконано частково та містить суттєві помилки методичного або розрахункового характеру;

60% – завдання виконано повністю, але містить суттєві помилки у розрахунках або в методиці;

80% – завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки (розмірності, висновки, оформлення тощо);

100% – завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

2. Ситуаційні вправи, конкретні ситуації та інші завдання творчого характеру (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленням до цілого числа):

0% – завдання не виконано;

40% – завдання виконано частково, висновки не аргументовані і не конкретні, звіт підготовлено недбало;

60% – завдання виконано повністю, висновки містять окремі недоліки, судження студента не достатньо аргументовані, звіт підготовлено з незначним відхиленням від вимог;

80% – завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки не системного характеру;

100% – завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

9. Розподіл балів, які отримують студенти

Модуль 1. Поточне тестування та самостійна робота											Модуль 2. Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль № 1					Змістовий модуль № 2						40	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11		
5	5	6	6	5	6	6	5	6	5	5		

T1, T2... T11 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою
	для екзамену
90–100	відмінно
82–89	добре
74–81	
64–73	задовільно
60–63	
35–59	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

10. Методичне забезпечення

Методичне забезпечення навчальної дисципліни «Потенціал і розвиток підприємства» включає:

1. Комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни (КНМЗД)
2. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Потенціал і розвиток підприємства»//
3. Пакети тестових завдань по кожній темі, модулю і в цілому по курсу дисципліни;
4. Методичні вказівки до виконання самостійної роботи з дисципліни «Потенціал і розвиток підприємства»//
5. Методичні вказівки для практичних занять з дисципліни «Потенціал і розвиток підприємства».
6. Опорний конспект лекцій на електронному носії.
7. Слайдова презентація курсу «Потенціал і розвиток підприємства» (лекційні та практичні заняття) в програмі «Microsoft Power Point».
8. Друкований роздатковий матеріал.

11. Рекомендована література

11.1. Базова література

1. Кузнецова Т.В., Красовська Ю.В., Подлевська О.М., Управління потенціалом підприємства // Навчальний посібник, 196 стр. <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/6913>
2. Бачевський Б.Є. Потенціал і розвиток підприємства. Навч. посібник. -К.: КНЕУ, 2009.-399 с.
3. Довбенко В. І., Мельник В. М. Потенціал і розвиток підприємства Навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. 232 с.
4. Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. Посібник.-К.: КНЕУ, 2003.-316 с.

5. Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Посібник для сам вивчення дисципліни.-К.: КНЕУ, 2005.-368 с.
6. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навчальний посібник. –Київ: Центр навчальної літератури, 2005. –352 с.

11.2 Допоміжна література

1. Герасимчук В.Г. Розвиток підприємства: діагностика, стратегія, ефективність.- К.: Вища шк., 2005.-167 с.
2. Дмитренко В. Досвід грошової оцінки орних земель //Економіка України.-2009.- № 11.-С.48
3. Ковалев А. П. Оценка стоимости имущества промышленного предприятия / Учебное пособие. -М.: "Станкин", 1995.- С.3.
4. Кононенко І. Метод експрес-аналізу рівня конкурентоспроможності продукції // Економіка України // № 2.- 2010.- с.80-83.
5. Лаврененко В.В., Дерев'янку О.Г., Тоцький В.І. Організаційний розвиток підприємства: Навч.-метод. посібник для самостійного вивч. дисц. – К: КНЕУ, 2009. – 222 с.
6. Лаврененко В.В., Тоцький В.І. Організаційний розвиток підприємства: Навч. посібник.– К: КНЕУ, 2009. – 311 с.
7. Оценка стоимости предприятия (бизнеса). Учебное пособие / Под ред. Абдулаева Н.А., Колайко Н.А.-М.:Издательство «ЭКМОС», 2008.-352 с.
8. Портер М. Стратегія конкуренції / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський.- К.: Основи, 1997.- 390 с.
9. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление.- М:ИНФРА-М.-2000.-312 с.
10. Чухрай Н. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення. Монографія. –Львів: Вид.Нац.університету “Львівська політехніка”, 2007.-316 с.

12. Інформаційні ресурси

1. __ <http://www.kmu.gov.ua/> – Кабінет Міністрів України.
2. <http://www.libr.rv.ua/> – Рівненська державна обласна бібліотека.
3. ____ <http://www.library.snu.edu.ua/> – Наукова бібліотека.
4. <http://www.nbuv.gov.ua/> – Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського
5. ____ <http://www.rada.kiev.ua/> – Законодавство України.
6. __ <http://www.rstu.rv.ua/book.html/> – Бібліотека НУВГП.
7. <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Державний комітет статистики України